

A LAS VERTICUM 'Szereplő-funkció' modulja

Péley Bernadette

PTE BTK Pszichológiai Intézet,
7624 Pécs, Ifjúság útja 6.
peley@btk.pte.hu

Kivonat. Az előadás a LAS VERTICUM szó feletti narratív pszichológiai tartomelemző szoftverrendszer 'Szereplők és funkciók' modulját mutatja be. A 'Szereplők' kódcsoporthoz tartozó elemek: anya, apa, szülő, szűkcsalád, tágcsalád, nem rokonok. A 'Funkciók' kódcsoporthoz tartozó elemek: ellenség, elhagyó, antimodell, stb. A modul segítségével a vizsgált szövegekből automatikusan feltérképezhető a beszélő életdrámájában tematizált személyek és narratív funkcióik, valamint e tematizációk pszichológiai relevanciája, azaz más pszichológiai konstrukciókkal mutatott összefüggésrendszere.

A LAS VERTICUM szereplő-funkció modulja arra a feltételezésre épül, hogy a sajátos jelentésszervezési módoknak és maguknak a jelentéseknek diagnosztikus és prediktív értékük van az egyének és csoportok alkalmazkodó viselkedése szempontjából. Az elbeszélést (az elbeszélés képességét) a jelentésszervezés biológiailag adott, ám kulturálisan közvetített formájának tekintik, amelynek rendszeres tartalmi és formai mintázatai empirikus alapot nyújtanak az alkalmazkodó viselkedésre vonatkozó következtetések levonására. Ezzel összefüggésben a kutatás során fogalmilag és módszertanilag (a jelentős életeseményeket elbeszélgető narratív interjú technikáinak fejlesztése révén) szűkíteni és konkretizálni kívántuk a narratívum és a pszichológiai konstrukciók közötti, a narratív meta-elméletek által feltételezett összefüggéseket.

Saját élettörténetünk elbeszélése során megjelenítjük, hogy történeteink szereplőinek hozzánk (az énhez) milyen viszonya van. Ez a viszony, vagyis a partnereknek az én fenntartása és működése szempontjából betöltött funkciója (az, hogy az egyén miként éli át kapcsolatait és hogyan észlel másokat a vele való viszonyban) a korai tárgykapcsolatokra épül, és az én-szerveződés sajátos mintáit tükrözi. Az élettörténeti elbeszélésekben ezért a szereplőkhöz kötött funkciók típusait különítettük el arra a korábbi kutatási eredményünkre alapozva, hogy korai kapcsolati fejlődési zavarok a fenyegető, illetve szorongató típusú funkciókkal korrelálnak, míg a normális, kiegyensúlyozott én-fejlődésre a támogató-gondoskodó jellegű funkciók jellemzők (Péley, 2002). Az alábbi szereplők és funkciók nyelvi mintáit kívántuk a nyelvi elemző modulba foglalni:

Szereplők

- Kód: anya
- Kód: apa
- Kód: szülő
- Kód: szűkcsalád
- Kód: tágcsalád
- Kód. nem rokonok

Funkciók

Az alábbiakban néhány példával illusztráljuk a funkciókat és meghatározásaikat:

- Kód: *elhagyó*: a szereplő elhagyta az elbeszélőt válás, külön költözés, szakítás miatt.
- Kód: *ellenség*: a szereplő az elbeszélő szerint ellene fordul, összeveszik vele, vagy az elbeszélő számára az előzmények odavezetnek, hogy ő maga a szereplő ellen fordul.
- Kód: *felnőtt társ*: a szereplő az elbeszélőt annak felnőtt identitásában erősíti meg, ez konkrétan az általános támogató funkcionál. Ez a funkció gyakorlatilag egy epizódra korlátozódik.
- Kód: *fenyegető*: a szereplő olyat mond, tesz, ami az elbeszélő lelki és/vagy fizikai létét fenyegeti.
- Kód: *korlátozó*: a szereplő az elbeszélőt fizikai vagy belső célok elérésében akadályozza.
- Kód: *modell*: a szereplő olyan tulajdonságokkal rendelkezik, illetve olyat tesz, ami az elbeszélő szempontjából példaként jelenik meg.
- Kód: *nemgondoskodó*: a szereplő az elbeszélő szerint nem vigyáz valakire, a biztonsághoz, a létezéshez szükséges feltételeket nem biztosítja.
- Kód: *segítő*: a szereplő a külső és/vagy belső célok elérésében az elbeszélő szerint előrevivő, aktívan résztvevő, gondoskodó.
- Kód: *szorongató*: a szereplő úgy jelenik meg az elbeszélő számára, mint szorongást keltő, ezt okozhatja konkrét tett és/vagy állapot.
- Kód: *támogató*: a szereplő az elbeszélő szerint valaki mellett aktívan jelen van, inkább egyengeti az útját, mint segíti.

További funkciótipusok: antimodell, áruló, drogostárs, elvesztett, nemtámogató, partner, sorstárs, társ, versenytárs, védelmező, védenc.

Nyelvi operacionalizálás

A nyelvi operacionalizálást a *fenyegető* funkció azonosításával szemléltetjük. Fenyegető funkcióban jelenik meg a szereplő az alábbi esetekben:

1. **Közvetlen fizikai, testi sértés igéi:** Kínoz, lö, rúg, szorít, szúr, tapos, üt, vág, ver, veret, zúz, csap, lapít, bánt, bántalmaz, büntet, támad, kivág, kizár, kihajít, stb.
2. **Igékhez kapcsolódó bizonyos előtagok esetén:** pl. agyon-, agyba-főbe-, stb.
3. **Mindenféle harcot, veszekedést kifejező ige, amely a szereplőtől az elbeszélőre irányul:** pl. kiabál, ordít, üvölt, veszekszik, piszkál, zaklat, ijesztget, fenyeget, bosszul, alávet, aláz, árt, áskálódik, stb.
4. **Közelítést kifejező igék ('ad', 'elövesz', 'előkerül'), stb + ártó dolog ('pofon', 'fegyver', 'kés').** Például: pofont adott, elővette a pisztolyt, előkerült a fakanál, stb.

A *szereplő-funkció* modul erősen kísérleti stádiumban van. A LAS VERTICUM szoftvercsomag további moduljainál azért nehezebb megvalósítani, mert a szereplők között finomabb felosztást követel (az elbeszélő, közvetlen rokon, távolabbi de szoros ismeretség...) és a viszonyok is összetettebbek (segítség, veszélyeztetés, távolodás...) A logika hasonló, de a finomabb szemantikai osztályozás nagy munkát igényel.

A kísérleti adatbázis elemei

A kísérleti adatbázis néhány mintaelem típusa a következő:

```
1 TARZUK NPREL casedirection=TARGET casetype=BASE
neg=NO kod=SZUK
```

```
1 TARPARENT NPREL casedirection=TARGET neg=NO kod=ANYA
```

```
1 PARENT NPREL casetype=BASE caseaspect=POINT
caseprecision=PRECISE neg!=YES kod=ANYA
```

```
1 APR_NEARNID1 NA ownerpers=P1 casedirection=TARGET
casetype!=BASE kvantor!=NONE kvantor!=NO neg!=YES
```

Ezekből makrók segítségével adjuk meg a kívánt kategóriákat. Néhány példa a makrók formátumára:

```
DESERT = APR_FARVD3, APR_FARND1
```

```
SUPPORT = APR_FARVIX3, APR_NEARNI1
```

```
THREAT = APR_FARVD1, APR_FARND3
```

A szereplők funkciója modullal végzett vizsgálatok

Tekintettel arra, hogy a mindenképpen legbonyolultabb modul fejlesztése még kísérleti stádiumban van, reliabilitás vizsgálatokat nem volt értelme elvégezni. Az adott kutatási szakaszban meg kellett elégednünk olyan robusztus változók elemzésével, mint a pozitív (segítő, gondoskodó, támogató, stb.) és a negatív (elhanyagoló, korlátozó, fenyegető, stb.) funkciók összesítéséből képzett pozitív, illetve negatív szereplői funkciók. Ezeket a változókat viszonyítottuk azután a Beck-féle depresszió skálán mért eredményekhez, illetve a BFQ érzelemkontroll és impulzus kontroll skáláin mért eredményekhez. Az 1. táblázat mutatja, hogy a Depresszió skálán magas eredményt elért személyek történeteiben sok negatív szereplői funkció található, míg a pozitív funkciókkal megjelenő személyek száma alacsony.

1. táblázat. Szereplők funkcióinak összefüggése a depresszióval (n=83)

	Átlag	SD	Sign.
Depresszió Skála	4,024	3,5885	
SUMNEG	1	2	
	6,180	4,8743	,001
	7	8	
Depresszió Skála	4,024	3,5885	
SUMPOZ	1	2	
	2,988	2,9028	,044
	0	7	

A 2. táblázat az érzelmi kontroll és az impulzus kontroll skálák összefüggését mutatja azzal, hogy sok vagy kevés negatív szereplői funkciót említett-e a személy. A sok negatív funkció említése mindkét esetben gyengébb kontrollt jelez.

2. táblázat. Szereplők funkcióinak összefüggése az érzelmi kontrollal és az impulzus kontrollal (n=24)

	Átlag	SD	Sign.
ÉRZELMI KONTROLL	36,333	8,0036	,047
	3	2	
IMPULZUS KONTROLL	35,500	8,2935	,044
	0	3	

Még egyszer hangsúlyozni kell, hogy ezek az eredmények előzetes jellegűek, s csupán arra alkalmasak, hogy a további fejlesztés alatt álló modul pszichológiai tartalmát és nyelvi modul fejlesztésének elveit jelezzék.

Hivatkozás

Péley Bernadette (2002): *Rítus és történet. Beavatás és kábítószeres létezőmód.* Új Mandátum, Budapest